

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГРАМАТИЧНОГО ТА СПЕЦІАЛЬНО-ЮРИДИЧНОГО СПОСОБІВ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА В МЕЖАХ ПРАВОВОЇ РОБОТИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАННЯХ

PECULIARITIES OF USING THE GRAMMAR AND SPECIAL-LEGAL METHODS OF INTERPRETATION OF LAW WITHIN THE LIMITATION OF LEGAL WORK IN ARMED FORCES IN VICTORIES

**Болдирєва У.С., викладачка кафедри права,
Національної безпеки та правової роботи**

Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено аналізу основних доктринальних підходів щодо розуміння особливостей інтерпретаційної діяльності під час здійснення правової роботи в Збройних Силах України та інших військових формуваннях. Вказується на значущість проблематики правотлумачувальної діяльності в застосуванні військового законодавства, на її суттєву специфіку, що у свою чергу зумовлюється цілою низкою чинників. До них не в останню чергу варто віднести специфіку суб'єктів, що беруть участь у межах військово-службових відносин, особливості проходження військової служби, кризову зорієнтованість військової діяльності та інші особливості. Реалізуючи інтерпретаційну діяльність, суб'єкт передусім стикається з потребою належного використання граматичного та спеціально-юридичного способу тлумачення.

Акцентується увага на тому, що, оскільки текст нормативно-правового акта або іншого джерела права складається зі слів, інтерпретатор повинен його піддавати граматичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному аналізу та на підставі цього робити відповідні попередні висновки. З огляду на це військовий юрист та інший суб'єкт, що здійснює діяльність із правової роботи в Збройних Силах України та інших військових формуваннях, повинен не в останню чергу мати належний рівень знань з української мови з усіма її правилами, а також мати відповідні навички для роботи зі спеціальними термінами та юридичними конструкціями.

З урахуванням специфіки інтерпретаційної діяльності особливо акцентується на органічному взаємодоповненні граматичного та спеціально-юридичного способів тлумачення, що дозволяє сформулювати першооснову для правильного розуміння волі законодавця, що потребує подальшого уточнення через використання всієї сукупності способів тлумачення (системного, логічного, телеологічного, історичного тощо).

На підставі вищевикладеного резюмується, що інтерпретаційна діяльність, яка реалізується в межах правової роботи в Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, має суттєву специфіку. При цьому особливо названа специфіка повинна знайти своє відбиття в особливостях застосування граматичного та спеціально-юридичного способів. Використання названих способів тлумачення права передбачає глибокі знання з мови та юридичної термінології взагалі, а також з військово-юридичної, та загалом з військової термінології.

Ключові слова: правова робота в Збройних Силах України, правозастосовна діяльність, інтерпретаційна діяльність, способи тлумачення норм права, граматичний та спеціально-юридичний способи тлумачення.

The article is sanctified to the analysis of basic doctrine approaches in relation to understanding of features of interpretation activity during realization of legal work in the Armed Forces of Ukraine and other soldiery forming. Specified on meaningfulness of range of problems of legal interpretation activity at application of military legislation, on her substantial specific that in turn is predetermined by a number of factors. To them, not in the last turn, it costs to take the specific of subjects, that participate within the limits of military training relations, feature of passing of military service, crisis of military activity and other features. Realizing interpretation activity, a subject in the first turn runs into the necessity of the proper use of grammatical and specially-legal method of interpretation. Attention is accented on that, as text of normatively-legal act or other source of right consists of words, then the interpreter of him must expose to grammatical, morphological, lexical to the syntactic analysis and on the basis of it to do corresponding previous conclusions. Taking into account it, military lawyer and other subject that carries out activity from legal work in the Armed Forces of Ukraine and other soldiery forming must not in the last turn mother the proper level of knowledge from Ukrainian with all her rules, and also to have answers of skill for work with the special terms and legal constructions.

Taking into account the specific of interpretation activity especially accented on organic complementarity of grammatical and specially-legal methods of interpretation, that allows to set forth fundamental principle for the correct understanding of will of legislator that needs further clarification through the use of all totality of methods of interpretation (system, logical, teleological, historical and others like that).

On the basis of foregoing summed up, that interpretation activity that will be realized within the limits of legal work in the Armed Forces of Ukraine and in other soldiery, forming has substantial specific. Thus the especially adopted specific must find beating back in the features of application of grammatical and specially-legal methods. The use of the adopted methods of interpretation of right envisages thorough knowledge from a language and legal terminology in general, and also from military-legal and on the whole from military terminology.

Key words: legal work in the Armed Forces of Ukraine, law enforcement activities, interpretation activity, methods of interpretation of norms of right, grammatical and specially-legal method of interpretation.

Становлення України як суверенної та незалежної держави вимагає формування потужного сектору безпеки і оборони, здатного в межах Конституції та законів України здійснювати діяльність, спрямовану на захист національних інтересів України від воєнних загроз. При цьому для належного функціонування Збройних Сил України та інших військових формувань як базових складників сектору безпеки та оборони України великого значення набуває діяльність із застосування чинного військового законодавства, яка реалізується в межах правової роботи.

Така діяльність, будучи досить специфічним напрямом юридичної практики, реалізується всіма підрозділами юридичної служби Міністерства оборони України та іншими суб'єктами, що беруть участь у такій діяльності (зокрема, командири всіх рівнів). При цьому дається ознаки

специфіка суб'єктів, що беруть участь у межах військово-службових відносин, особливості проходження військової служби, кризова зорієнтованість військової діяльності та інші особливості. Усі вони в сукупності зумовлюють специфіку реалізації правової роботи в Збройних Силах України та інших військових формуваннях, що здійснюється як у мирний час, так і в особливий період, та спрямована на правильне застосування чинного військового законодавства, його всебічне виконання та дотримання.

Важливість правової роботи зокрема та правового складника загалом значно підсилюється з огляду на розуміння оборони України як конституційного пріоритету діяльності Української держави (стаття 17 Конституції України) [1, с. 17]. Так, відповідно до абзацу 3 статті 1 Закону України «Про оборону», оборона виступає

системою політичних, економічних, соціальних, воєнних, правових, наукових, науково-технічних, інформаційних, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захисту в разі збройної агресії або збройного конфлікту. Як видно, правові заходи (зокрема, і правова робота) розглядаються як такі, що відіграють у системі забезпечення національної безпеки і оборони України досить важливу роль.

Водночас повноцінна діяльність із правової роботи в Збройних Силах України та інших військових формуваннях як специфічна діяльність, яка здійснюється широким колом суб'єктів, у тому числі й військовими юристами, і пов'язана із застосуванням військового законодавства, передбачає використання широкого спектру способів тлумачення права. Серед них слід особливо увагу звернути на граматичний та спеціально-юридичний способи, використання яких набуває особливої специфіки в аспекті інтерпретаційної діяльності.

Науковий аналіз теорії тлумачення права і способів інтерпретаційної діяльності здійснювали такі науковці, як В. Антошкіна, С. Васильовський, А. Піголкін, Ю. Тодика, А. Черданцев та ін. Водночас у межах наукової розробки проблематики використання способів тлумачення права в сучасних умовах формування правозастосовної практики залишається багато відкритих питань. Більш того, особливої актуальності в сучасних умовах набуває розробка використання способів тлумачення (у тому числі й граматичного та спеціально-юридичного способів) у межах діяльності юридичних служб Міністерства оборони України з огляду як на специфіку діяльності таких служб, так і на специфіку військового законодавства.

Під час застосування способів тлумачення, що повинні використовуватися комплексно, граматичний спосіб використовується в першу чергу. Це зумовлено тим, що законодавство складається зі слів, словосполучень та речень.

В. Антошкіна зауважує, що граматичний спосіб заснований на знанні мови, використанні правил застосування слів, синтаксису й морфології. Сутність його полягає в з'ясуванні лексичного значення окремих словосполучень і правових термінів, а також синтаксичному аналізі словосполучень та цілих речень. Граматичне тлумачення відбувається за установленими правилами, які дозволяють з'ясувати значення окремих слів та термінів, потім речень, а після цього – і правової норми в цілому [2, с. 183].

Відповідно, військовий юрист у межах правової роботи повинен мати належний рівень знань з української мови з усіма її правилами. Це зумовлено тим, що текст нормативно-правового акта або іншого джерела права інтерпретатор повинен піддавати граматичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному аналізу та на підставі цього робити відповідні попередні висновки. Крім того, особливе значення використання граматичного способу має в аспекті роботи зі спеціальними термінами та юридичними конструкціями.

Під час роботи з текстами, що містяться у відповідних джерелах права, військовому юристу необхідно здійснювати аналіз як окремих слів, так і слів, поєднаних у словосполучення та цілі речення. Крім того, під час аналізу тексту нормативно-правових актів чи інших джерел права з точки зору граматичного способу тлумачення можна також аналізувати і сукупність речень, що складають відповідну норму права.

Грамматичний спосіб виступає важливим у контексті правильного розуміння змісту норм права, проте він не є самодостатнім. Це означає, що його використання повинно доповнюватися й застосуванням інших способів тлумачення та не в останню чергу спеціально-юридичного способу, який передбачає врахування специфіки юриспруденції, особливостей юридичної мови, побудови юридичних конструкцій тощо. Органічне взаємодоповнення граматичного та спеціально-юридичного способів

тлумачення дозволяє сформулювати першооснову для правильного розуміння волі законодавця, що, безперечно, потребує подальшого уточнення через використання всієї палітри способів тлумачення (системного, логічного, телеологічного, історичного тощо).

Особлива значущість гармонійного поєднання граматичного та спеціально-юридичного способу тлумачення норм права як первинний етап їх інтерпретації зумовлена випадками порушення мовних правил самим законодавцем та допущення ним різноманітних помилок. У деяких випадках такі помилки можуть бути певним чином виправлені (подолані) в межах тлумачення права шляхом використання правильних мовних підходів.

Зокрема, у тлумаченні частини 2 статті 65 Конституції України про те, що громадяни відбувають військову службу відповідно до закону, можна відійти від традиційного підходу, що поширений у тлумачних словниках та який полягає в розумінні слова «відбувають» саме як відбування кари, покарання. Натомість, ураховуючи практику проходження військової служби, що встановлено чинним законодавством, можна здійснити іншу інтерпретацію терміна «відбувають», пов'язану з виконанням протягом якогось строку роботи, реалізації обов'язків тощо. При цьому тлумачення слова «відбувають», що здійснюється передусім за допомогою граматичного способу тлумачення, повинно доповнюватися результатом тлумачення словосполучення «...відповідно до закону», що передбачає використання як граматичного, так і спеціально-юридичного способу тлумачення. Таке комплексне поєднання дозволяє переконалися в тому, що громадяни проходять військову службу та таке проходження регламентується на законодавчому рівні.

Використання спеціально-юридичного способу тлумачення права, що взаємодоповнює граматичний спосіб у межах юридичної практики, традиційно передбачає наявність знань в інтерпретатора юридичної термінології. Проте, як показала практика діяльності військових юристів, застосування чинного військового законодавства виявило суттєву специфіку, яка не може не враховуватися в межах подальшого формування доктрини правотлумачувальної діяльності. З огляду на це ми повинні говорити про потребу адаптації наукових та викладацьких підходів насамперед до розуміння використання граматичного та спеціально-юридичного способів тлумачення військового законодавства. При цьому останній передбачає наявність в інтерпретатора знань не лише загальної юридичної термінології, але й військово-юридичної та навіть суто військової.

Наприклад, згідно з ч. 1 ст. 22-1 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, відповідно до якої командир (начальник) в умовах особливого періоду, в тому числі в умовах воєнного стану чи бойової обстановки, з метою затримання військовослужбовця, який вчиняє діяння, що підпадає під ознаки кримінального правопорушення, пов'язаного з непокорю, опором чи погрозою начальнику, застосуванням насильства, самовільним залишенням бойових позицій та визначених місць дислокації військових частин (підрозділів) у районах виконання бойових завдань, має право особисто застосовувати заходи фізичного впливу без спричинення шкоди здоров'ю військовослужбовця та спеціальні засоби, достатні для припинення протиправних дій.

У межах тлумачення цього положення слід урахувати те, що воно містить як загальну юридичну термінологію, так і специфічну військово-юридичну. Наприклад, до загальної юридичної термінології слід віднести такі терміни, як «затримання», «кримінальне правопорушення», «ознаки кримінального правопорушення», «шкода здоров'ю» тощо. У свою чергу до спеціальної військово-юридичної термінології, яку використовують переважно військові юристи, можна віднести «особливий період», «воєнний стан», «бойова обстановка», «місця дислокації» тощо. Водночас

деякі нормативно-правові приписи військового законодавства містять і суто військові терміни, тлумачення яких передбачає глибинні загально-військові знання.

Також зустрічається велика кількість термінів, що мають військово-технічне значення. Наприклад, частина 2-4 статті 94 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України встановлює, що начальник бронетанкової служби бригади зобов'язаний: розробляти і здійснювати заходи щодо приведення бронетанкового озброєння та техніки в бойову готовність і виведення їх із парку бригади в установлені строки; планувати експлуатацію бронетанкового озброєння та техніки і не менше ніж двічі на рік перевіряти їх технічний стан. Тлумачення цього припису вимагає розуміння таких термінів, як «бойова готовність озброєння та техніки», «експлуатація бронетанкового озброєння та техніки» тощо.

Крім того, до особливостей чинного військового законодавства, що не можна не враховувати в аспекті інтерпретаційної діяльності, варто віднести також його особливо морально-етичну зумовленість. Такий підхід законодавця в цілому є доволі виваженим і правильним. Він зумовлений особливостями проходження військової служби та традиціями, що реально сформувались у межах військових колективів. Так, наприклад, відповідно до частини 1 статті 49 Статуту

внутрішньої служби Збройних Сил України, військовослужбовці повинні постійно бути зразком високої культури, скромності й витримки, берегти військову честь, захищати свою й поважати гідність інших людей, зобов'язані завжди пам'ятати, що за їхньою поведінкою судять не лише про них, а й про Збройні Сили України в цілому.

Як видно, в межах тлумачення цього нормативно-правового припису інтерпретатор стикається не лише з термінами, що є досить поширеними в юридичній сфері («гідність інших людей», «поведінка»), але й з доволі специфічними термінами, що досить рідко використовуються в межах чинного законодавства та вимагають особливих підходів до тлумачення («скромність», «витримка», «військова честь» тощо).

Отже, інтерпретаційна діяльність, що реалізується в межах правової роботи в Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, має суттєву специфіку, що детермінована цілою низкою найрізноманітніших чинників. При цьому названа специфіка повинна знайти своє відбиття в особливостях застосування граматичного та спеціально-юридичного способів. Використання названих способів тлумачення права передбачає глибокі знання з мови та юридичної термінології взагалі, а також з військово-юридичної та в цілому з військової термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуцький В.В., Григоренко Є.І., Журавель А.М. Оборонна функція сучасної держави: загальнотеоретичний аспект : монографія. Харків : Юрайт, 2021. 224 с.
2. Антошкіна В. Способи тлумачення права та їхня роль у правозастосовній практиці. *Підприємство, господарство і право*. № 5. 2020. С. 182–186.